رۆمانئیس حەلیم یوسف:

پرسەکە پ ڤی ڕەنگی رۆمانا کوردی هەیە یان تونەیە؟
ژ بۆ ڕۆمانا کوردی نەهەتیەکە مەزنە و پێ وژدانیەکە ل هەمبەر کەدا ڕۆمانئیسێن کورد

یەک ژ رۆمانئیس و چیرۆکنڤیسێن رۆژئاڤایێ کوردستانێیە، هەفت بەرهەمێن وی یێن چاپکری د ناڤبەرا کورتە چیرۆک و رۆمانێدە هەنە، ژ بۆ پتر ئاگەهداربوون ب نووترین بەرهەمێ وی و نێرین و بۆچوونێن وی دەربارەی رۆمانا کوردی مە ئەڤ دیدارە ل گەل رۆمانئیس و چیرۆکنڤیس حەلیم یوسف کر.

هەڤپەیڤین: دەهات دێرکی

وار: کەکێ حەلیم، بەری ئەم دەربasی ناڤا ڤێ دیدارێ بین، بەری دەمەکێ دابێکا وە چوو سەر دلۆڤانییا یەزدان، ئەم ب ناڤێ رۆژنامەیا وار دبێژن سەرێ وە ساخبە، ژ یەزدانێ دلۆڤان دخوازن جهێ وێ بەهشت بە.

ژ قادا چیرۆکێ، ئەڤ دەمەکە درێژە پێنووسا وە بەرێ خوە دایە قادا جیهانا رۆمانێ و هەتا ئیرۆ گەلەک رۆمانێن وە هاتن چاپکرن. ب زمانێ ئەرەبی چاپ بوون، ب کوردی چاپ بوون، گەلۆ چما رۆمان؟ حەلیم یووسڤ نڤیساندنا چیرۆکێ دا ئالی؟ ژبۆ وە رۆمان چ یە؟

– سپاسیەکە ژ دل ژ بۆ رۆژنامەیا وار و هەموو خەباتکارێن وێ پێشکێش دکەم. ب هیڤی مە کو ڕۆژەک بێ و دەردێ دوورببوونا ژ دێ، هەروەسا ژ وارێ دێ، ب داوی ببە.

من نڤیساندنا چیرۆکێ نەدایە ئالی و ئەزێ نەدم ئالی. من ب چیرۆکێ دەست ب نڤیساندنێ کر، ژ چیرۆکێ هەزدکم. پشتی دو رۆمانان، نها دیسا پرتووکەکە چیرۆکان د ناڤ دەستێ من دەیە. د دەمەکە نێزیکەدە، ژ بۆ چاپێ ئامادە دبە. پشتی سێ پرتووکێن چیرۆکان، رۆمانا من یا یەکەم سۆبارتۆ دەرکەت. پشتی وێ ب چار سالان پرتووکا من یا چیرۆکان مەمێ بێ زین دەرکەت. وەکو تو دبینی، چیرۆکێ ل جەم من جهێ خوە نەدایە رۆمانێ. د وێژەیێ دە، جەلەبێ وێژەیی یێ هەری نێزیکی چیرۆکێ رۆمانە. ژ بۆ من هەر دو هەڤدو تەمام دکن. ب مەزنبوونا تەمەنێ مرۆڤ ڕە، سەربۆرە، دەرد، ئێش، کول و برینێن مرۆڤ ژی مەزن دبن. وسا ژی رۆمان و تشتێن کو مرۆڤ دخوازە ببێژە پڕتر دبن. ڤی داوییێ، چیرۆکی نەما تێرا هەرکاندنا ئێشا ڕهێ من دکر. دەما من چیرۆک دقەداند، دیسا ژی بێهنا من تەنگ دما، دلێ من تژە و قرکا من زوها. دڤابوو، ب تەمامی، بێهنا من دەرکەڤە. هەر کو کراسێ چیرۆکێ ل بەدەنا ئێشا من تەنگ دهات، من بەرێ خوە ددا نڤیساندنا رۆمانێ. ب ڤی ئاوایی، ئەزێ، گەە چیرۆک و گەە رۆمان، نڤیساندنا ڤێ ئێشا هەرکی ددۆمینم..

وار: ب گشتی. رۆمانا کوردی گەهایە چ ئاستێ، ل گۆر رۆمانێن جیهانێ ئەم دکارن بێژن رۆمانا کوردی هەیە، گەر هەبە نیشانێن ڤێ هەبوونێ چ نە؟

– هایێ من بێهتر ژ رۆمانا کورمانجی هەیە. ژ بەر سەدەمێن کو هوون وان دزانن، ئمکانا بدەستخستن و خوەندنا رۆمانێن کو ب زاراڤایێن دن تێنە نڤیساندن تونەیە. د باوەریا من دە، پرسەکە ب ڤی ڕەنگی رۆمانا کوردی هەیە یان تونەیە؟ ژ بۆ رۆمانا کوردی نەهەتیەکە مەزنە و بێ وژدانیەکە ل هەمبەر کەدا رۆمانئیسێن کورد، وسا ژی ل هەمبەر دیرۆکێ. زێدەیی هەفتێ و پێنج سالان د سەر یەکەمین رۆمانا کوردی شڤانێ کورمانجا یا ئەرەبێ شەمۆ ڕە دەرباس بوویە. ژ وێ دەمێ هەتا نها، کێم زێدە، کوردان ل بەر خوە دانە و قادا وێژەیا کوردی ژ بەرهەمێن د وارێ رۆمانێ دە، بێبار نەهشتنە. ژ بۆ رۆمانا کورمانجی، پشتی سالێن نۆتی، ب ڕاکرنا قەدەخەکرنا ل سەر کوردی ڕە ل تورکیێ و باکورێ کوردستانێ، دەرکەتنا کۆڤار و رۆژنامەیێن کوردان، ئاڤاکرنا وەشانخانەیان، دامەزراندنا دەزگەهان و تەلەڤزیۆنێن ساتەلیت و گەشبوونا هەستێن نەتەوەیی ل جەم کوردان، وێژەیا کوردان، رۆمان ژی د ناڤ دە، خستە ئاتمۆسفەرەکە نوو. ڤێ یەکێ، یەکسەر سیا خوە ئاڤێتە سەر وێژەیا کوردێن ڕۆژاڤا (سووریێ) ژی. ژ بەر یەکبوونا زمێن و تێکلیێن مالباتی، جڤاکی، سیاسی و دیرۆکی وێژەیا کوردی ل ڤان هەردو پەرچەیان ژ هەڤ جودا نابە. د ڤێ ئاتمۆسفەرا نوو دە، یا کو کوردان ب بەرخوەدانا خوە یا سالان، ب شەر و کەد و خوینا خوە ئانین هۆلێ، رۆمانا کوردی ژی گاڤێن مەزن ئاڤێتن. د ڤان بیست سالێن داوییێ دە نفشەکی نوو ژ رۆمانئیسێن کورد پەیدا بوو کو بەرهەمێن، ل گۆر دیتنا من، د ئاستا باشترین بەرهەمێن وێژەیا جیهانی دە نڤیساندن. دبە ژ هێلا هەژمارێ دە، کێم بن، لێ ب هەر ئاوایی کاریبوون وان قوناخێن دژوار بێن بێدەنگی، قەدەخەکرن و تونەبوونێ ل پەی خوە بهێلن. نیشانێن ڤێ یەکێ ژی رۆمانێن کورمانجی نە کو ل بەر دەستانن و ل بەندا خوەدنێنە.

وار: د گوهارتنا جڤاکێ دە، یان د سەروبنکرنا جڤاکێ دە رۆمان دکارێ چ بکە، یان ئەم بێژن رۆمانا کوردی گەهایە وێ ئاستێ کو دکارێ جڤاکا کورد بگوهەرە؟

– د جڤاکەکە کو ناخوینە دە، نە رۆمان، نە ژی وێژە ب گشتی، نکارە چو ڕۆلێ بلیزە. جڤاکا کورد نڤیسکارێن خوە ناس ناکە. گاڤا وان ناس ژی دکە، ب چاڤەکی سڤک و بێنرخ ل وان دنەرە. بێ گومان، ئەڤ ڕەوش نە ژ بەر خوە ڤە هاتیە هۆلێ. ئەڤ دیاردەیا کو ئەز وێ وەکو تراژەدی ب ناڤ دکم خوە دسپێرە سەدەمێن دیرۆکی، جڤاکی، سیاسی و ئابۆری.

نڤیساندن ژ بۆ کوردان تشتەکی خەریبە و نەبوویە بەشەک ژ کوتوورا وان. ئەڤ ئالیەکی مەسەلێیە. د دیرۆکا خوە دە، کورد هەردەم ئاخڤینە و گوهداری کرنە. گوهێن خوە، دەڤێن خوە بکارانینە. تو جاران سەرێ خوە، مەژی، ئاقلێ خوە، د نڤیساندنێ دە بکار نەئانینە. ژ بەر ڤێ وێژەیا دەڤکی، دەنگبێژی ل پێشە. د سیاسەتا کوردان دە ژی، هەردەم نڤیسکار و ڕوشەنبیر هاتنە بچووکستن و بێرخکرن. وسا ژی کارێ وان، نڤیسکاری، پەرە ناکە و هەردەم مینا کارێ کەسێن ئاجز و بێ کار هاتیە نیشاندان. نڤیسکارێ کورد، هەم ژ هێلا دەستهلاتدارێ سیاسەتا خوە دە، هەم ژ هێلا جڤاکا خوە دە، تێرە دکرن. هەتانی کو نڤیسکار کاربە باندۆرێ ل جڤاکا کورد بکە، د ڤێ بەرێ وێ، وێنەیێ نڤیسکار و ئاوایێ تێکلیا پێرە بێ سەرەڕاستکرن. دوورە، ل سەر ڕۆل و باندۆرا وی بێ ئاخافتن. ئەز نڤیسکارەکی کورمانج ناس ناکم کو ب نڤیسکاریێ کارە دەبارا خوە بکە و مەجبووری کارەکی دن نەبوویە. نیڤێ نڤیسکارێن کورمانج برچی دژین و نیڤێ دن ژی پارسەکن. نە کەسێن برچی دکارن باندۆرێ ل جڤاکێ بکن، نە ژی یێن پارسەک. تەنێ، پشتی کو دمرە، هنەک ژ مافێ وی یێ قەدرانێ دگهێژە وی. ژ بەر ڤێ، ئانها تو ل کۆلانەکێ کوردستانێ بمەشە و بپرسە بێ کیڤا وان ژ کیژان نڤیسکاری ڕە تێ، ئەگەر ناڤەکی زانبە، وێ ئەو ژی نڤیسکارەکی مری بە، ب کورتایی، تەنێ باندۆرا هنەک نڤیسکارێن کورد یێن مری ل سەر جڤاکا کورد هەیە. ئەم د پارادۆکسەکێ دە دژین. دەما نڤیسکار ساخ بە، بەرهەم ل دوو بەرهەمێ، دەردخینە و هەوار هەوارا پێنووسا وی، جڤاک ل هەمبەر وی مینا مریەکی تەڤدگەرە. گاڤا نڤیسکارێ کورد دمرە، جڤاک زندی دبە، هێسران ل سەر دبارینە و لێ خوەدی دەردکەڤە..

وار: د نڤیساندنا رۆمانێ دە، پێدڤیە نڤیسکارێ رۆمانێ خودان چ تایبەتمەندی بە، ژبۆ نڤیساندنا رۆمانێ، ڕەوشەک تایبەت، سرۆشتەک تایبەت ژ نڤیسکار ڕە دڤێ؟

– ژ بۆ من، ئاستەنگیا هەری مەزن ئابۆریە. ل وەلێت وەهابوو و نها ل ئەلمانیایێ ژی وەهایە. ئاستەنگیا ژێ گرنگتر کو خوە دسپێرە یا بەری خوە، تونەبوونا دەمێیە. ژ بۆ مرۆڤ دەبارا خوە و زارۆکێن خوە بکە، مرۆڤ نەچارە کو ڕۆژێ هەشت هەتا دەە سائەتێن شیاربوونێ بدە کارەکی کو تێکلییا وی ب نڤیساندنێ ڕە نینە. ب ڤی ئاوایی نە تاقەت، نە ئمکان و نە ژی دەم ژ بۆ نڤیساندن و ئافراندنێ دمینە..

ئەگەر نە ژ ڤان هەر دو ئاستەنگیان بـا، وێ ژیانا منا نڤیسکاریێ باش بمەشیا. لێ، ئالیەکی دن ژی هەیە، کو مرۆڤ ب دەمێ ڕە فێری ڤان زەهمەتیان دبە و ب قرکتالی و دژواری کارێ خوە یێ نڤیساندنێ ددۆمینە.

نە ژ بۆ نڤیساندنا وێژەیێ، نە ژی ژ بۆ یا رۆمانێ، چو پیڤان و مەرجێن تایبەت تونەنە. وێژە، تشتەکی وسایە، کو یان تێ یان ژی نایێ. ئەز ب خوە تو جاری ل وێژەیێ نەگەریامە، لێ هەر کو تێ، ئەز دەرێ دلێ خوە ژێرە ڤەدکم.

وار: کەکێ حەلیم ژ ژیانا خوە یا نڤیسکارتیێ ڕزیە؟

– نـا، ئـەز ژ ژیـانـا خـوە یا نڤیسکاریێ نە ڕزی مە و هیڤیا منا کو ئەز ڕۆژەکێ ژ ڕۆژان ژێ ڕزی ببم ژی تونەیە. ڕۆوشـا کـوردان هیڤیێ نـادە نڤیسکارەکی کـورد کو بکاربە باش بژی. من نە ژ بۆ قەزەنجان و ئارمانجان دەست ب نڤیساندنێ کر. وێ وسا ژی بەردەوام ببە. بێیی مە، زارۆتییا مە ب بۆمبە، ب سینۆر، ب دەولەتێن هۆڤ و ب پەرچەکرنێ، ب لەشکەرێن دەڤبخوین و ب تۆزێ هاتە دۆرپێچکرن و ئاگر بەردان ژیانا مە. ئەو ئاگرێ بێ ئیمان کو ژ زارۆتیێ دە، د ڕهـێ مـن دە هـاتیە دادان، نها نڤیساندن ژی دخـان و دوومـانـا وی ئاگریە. گاڤا ڕۆژەکێ ئەو ئاگر ڕاوەستیا، زانبە ئەز ئێدی نە ل ژیانێ مە. مەسەلە ب کورتایی ئەڤە.

وار: خەباتێن وە یێ داوی د وارێ نڤیساندنێ دە چ نە؟

– پرتووکا منا چیرۆکان کو ب تەمامی ژ چیرۆکێن پەنابەرێن کورد یێن ل ئەوروپایێ پێک تێ، ژ بۆ چاپێ تێ ئامادەکرن. وەکی دن ژی نقیسەکە درێـژ ل سـەر رۆمـانـا کورمانجی ژ دەستپێکێ هەتا سالا ٢٠١٠ ێ د ناڤ دەستێ من دەیە.

سپاس بۆ بەرسڤدانا پرسان

سـپاس ژ بـۆ تـە و ژ بـۆ وارێ شێرێ.

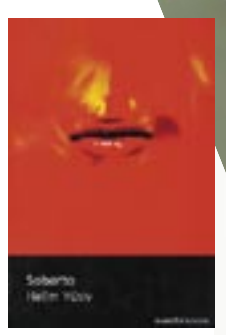

حەلیم یوسف

ل سالا ١٩٦٧ێ ل ئاموودێ، ڕۆژاڤایێ کوردستانێ ژ دایک بوویە.

ل زانینگەها هەلەبێ فاکولتەیا هقووق قەداندیە و ژ سالا ٢٠٠٠ ێ دە ل ئەلمانیایێ دژی.

ب دەهان گۆتارێن وێژەیی د کۆڤار و ڕۆژنامەیێن ئەرەبی و کوردی دە وەشاندنە.

هەتا نها بەرهەمێن وی ب کوردی، ئەرەبی، تـرکی و ئەلمانی هاتنە وەشاندن. هەموو بەرهەمێن وی یێن ب کوردی ژ هێلا وەشانخانەیا ئاڤەستا یێ ڤە ل ستەنبۆلێ هاتنە وەشاندن. ڕۆمانا وی یا داوێ ژ هێلا وەشانخانەیا لیسێ ڤە، ل ئامەدێ، هاتە وەشاندن.

بەرهەمێن وی یێن چاپکری ئەڤن :

١- مێرێ ئاڤس - چیرۆک - ١٩٩١، ب ئەرەبی، شام. ١٩٩٧ ب کوردی. ٢٠٠٤ ب ئەلمانی، وەرگێر: هەد کارگە.

٢- ژێێن قاتێن بلند - چیرۆک - ١٩٩٥، ب ئەرەبی بەیرووت. ١٩٩٨ ب کوردی.

٣- مری ڕنازن- چیرۆک - ١٩٩٦، ب کوردی. چ ٢٠٠٢ . ١٩٩٨ ب ترکی، وەرگێر: ڕهمی باتوور.

٤- سۆبارتۆ - ڕۆمان - ١٩٩٩، ب کوردی. ١٩٩٩ ب ئەرەبی، بەیرۆت. چ : ٢٠٠٤، هەولێر.

٥- مەمێ بێ زین - چیرۆک - ٢٠٠٣، ب کوردی.

٦- ترسا بێ دران - ڕۆمان - ٢٠٠٦، ب کوردی، ب ئەرەبی ٢٠٠٨-وەرگەرا فەواز ئەبدی.

٧- گاڤا کو ماسی تی دبن - ڕۆمان - ٢٠٠٨، ب کوردی

ژ شانۆیێن کو ژ نڤیسێن وی هاتنە گرتن :

کۆمارا دینان، بدارڤەکرنا پۆزەکی، سۆل و سەری.

ژ ١١. ١١. ٢٠٠٠ دە ، بەرنامەیەکە وێژەیی، ب ناڤێ گاڤا سپیەمین، هەفتانە، د مەدیاتڤ و مەزۆپۆتامیا تڤ و نها ژی د ڕۆژتڤ دە ئامادە و پێشکێش دکە.

وەرگرێن پاداشتێ نۆبل د بواری ئەدەبیدا سالا ١٩٠٢

کریستیان ماتیاس تیودۆر مۆمسن
(١٨١٧-١٩٠٣) ئەلمانیا

2

وەرگێران ژ ئینگلیزی: حکیم عبدالله

" مەزنترین سەرکێشێ چالاک یێ هونەرێ نڤیسینا میژوویی، دگەل ئاماژەکا تایبەت بۆ کارێ وی یێ مونومێنت " میژوویا ڕۆما".

تیۆدۆر مومسن کو مەزنترین ژ میژوونڤیسێن کلاسیکێن چەرخێ نوزدێ یە. ل کاردینگ، شێلزویگ، ژ دایک بویە. بابێ وی وەزیرەکێ پروتستانتی بوو. تیۆدۆری یاسا و ئەدەبێن کلاسیکی ژ سالا ١٨٣٨- ٤٣ کیل خاندن و پشتی چەند سالەکا ل فەرەنسا و ئیتالیا و دەمەکێ کورت د بواری ڕۆژنامەڤانییێدا، بوو پروفیسورێ یاسایێ ل زانکۆیا لیبزیگ.. پشکداریا وی د شۆرشا سالا ١٨٤٨-٤٩ دا، بوو ئەگەرێ دەربخستنا وی ل سالا ١٨٥٠ ێ. پشتی وەرگرتنا جهێن ئەکادیمی ل زانکۆیێن زیورخ و برێسلاو، ل سالا ١٨٥٨ ێ وەک سەرۆکێ پشکا میژوویا کەڤن ل زانکۆیا بەرلین هاتە دامەزراندن. سکرتێرێ هەروەهەر یێ ئەکادیمییا پرۆسی یا هونەر و زانستا بوو. ل سالێن حەفتێیان، ئەندامەکێ چالاک و بەرچاڤێ پەرلەمانێ پروسی بوو، ل بەراهیێ وەک کەسەکێ لیبرارێ وەلات پەرست و پاشی کەسەکێ لیبرال. نڤیسینێن مومسنی یێن زۆر تا سالا ١٨٨٧ کو پتر بوون ژ ٩٠٠ بابەتان، شۆرشەک د ڤەکۆلینا میژوویا ڕۆما دا چێکر. تیۆدۆر نڤیسەرێ گشتی و پشکدارێ سەرەکی یێ (کورپوس ئینسکرپشنوم لاتینەروم) بوو کو کۆمەلەکا مەزنا نڤیسینێن ڕۆمانی بوون و ل سالا ١٨٦٧-١٨٥٩ ێ ژ لایێ ئەکادیمیا بەرلینێ ڤە هاتە چاپکرن. ڤی کاری شەنگستێن ڤەکۆلینا ریک و پێک بۆ حکومەت و بریڤەبرن و ئابوور و دارایێ ڕۆمانی دانان. پرتووکێن مومسنی ل دۆر چێکرنا پارەی و یاسا دەستووری و تاوانا ڕۆمانی هێشتا شوینکارێن نموونەیی نە د بواری خۆ دا. لێ تیۆدۆر پتر ژ قوتابیەکێ زیرەکێ خودان کۆنترۆلەکا مەزن و بەهرەکا ب هێز یا ریک پێک کرنێ بوو. نڤیسەرەکێ ب زەڤە و ب هێز بوو. پشکداریا وی یا ب سۆز د شۆرشا سالێن ١٨٤٨-٤٩ ێ دا ب شێوەیەکێ کوور کار ل بۆچوونا کارێ وی یێ سەرەکی (میژوویا روما ١٨٥٤-٥٥) کریە. کەربا وی بۆ حوکمێ کێمایەتییا جڤاتا پیران و سیسێرو یێ " زەعیف " هەروەسا ڤیانا وی یا بێ سنۆر بۆ هێزا هونەرێ دەستهلاتێ یێ یولیۆس قەیسەری، بۆ دەمەکێ درێژ یا ل سەر بۆچوونا میژوویی یا وێ قوناغێ زال بوو. ئەڤ کارە میژوویا کۆمارا ڕۆما ب خوڤە دگریت: ئەو میژوویا ئیمپراتوریەتێ ئەوا پلان بۆ هاتیە دانان لێ نەهاتیە نڤیسین ژ بلی وی بەرگێ ل دۆر ڕێڤەبەریا دەڤەرێ د ئیمپراتوریێ دا.

ل ١ ی چریادووێ سالا ١٩٠٢ تیۆردۆر مومسن مریە.

ژێدەر: http:/nobelprize.org/nobel_prizes/literature